Näringsutskottets betänkande 1986/87:1

om prissättningen i detaljhandeln

NU
1986/87:1

Ärendet

I motion 1985/86:N249 av Grethe Lundblad m. fl. (s) hemställs att riksdagen uttalar sig för att prissättningssystemet blir föremål för en översyn.

Sammanfattning

Med hänvisning till prissättningsmetoderna inom detaljhandeln framförs i en motion (s) önskemål om en översyn av prissättningssystemet. Enligt motionärerna innebär metoden med procentuella påslag på inköpspriserna att produkter av högre kvalitet diskrimineras. Motionen avstyrks av utskottet, som anser att marknadsprissättning så långt möjligt bör tillämpas.

Motionen

När procentuella påslag på leverantörpriserna tillämpas vid prissättningen inom detaljhandeln får det till följd att varor av högre kvalitet missgynnas, anför motionärerna. Priserna borde i stället fastställas separat för varje varuparti. Enligt motionärerna är lagstiftningen om prissättningsregler bristfällig, och någon frivillig ändring av prissättningsförfarandet inom detaljhandeln anser de inte vara att vänta.

Uppgifter i anslutning till motionen

Tidigare riksdagsbehandling

Prissättningsmetoderna inom detaljhandeln har behandlats i riksdagen vid åtskilliga tillfällen sedan mitten av 1970-talet. Diskussionen, som huvudsakligen har gällt prissättningen på kläder och skor, baseras på beklädnadsdetaljhandelns praxis att tillämpa procentuella påslag på varans inköpspris. Även om påläggsprocenten varierar blir resultatet att pålägget i kronor räknat ökar med stigande inköpspris. Vad som har ifrågasatts är om dessa högre påslag motsvaras av ökade kostnader för inköp och försäljning av varorna. Frågan har särskilt uppmärksammats för svensktillverkade varor, som ofta återfinns i de högre prisklasserna.

När näringsutskottet för två år sedan behandlade en motion med samma inriktning som den nu aktuella lämnade utskottet (NU 1984/85:6) inlednings-

vis en utförlig redogörelse för den tidigare behandlingen av denna fråga i riksdagen. Det då aktuella motionsyrkandet gick ut på att riksdagen hos regeringen skulle anhålla att statens pris- och kartellnämnd (SPK) fick i uppdrag att vid överläggningar med handels- och marknadsföringsorganisationer kräva sådana kostnadsrelaterade prispåslag som inte diskriminerade produkter av högre kvalitet eller av svensk tillverkning. Motionen avslogs av riksdagen på utskottets förslag. Utskottet anförde bl. a.:

Några särskilda skäl till att regeringen genom SPK generellt skulle ingripa i detaljhandelns prissättning och därvid kräva att kostnadsrelaterade prispåslag tillämpas föreligger enligt utskottets mening inte. Ett sådant förfarande skulle innebära ett alltför långtgående ingrepp i prisbildningen inom svensk detaljhandel, vilken i allt väsentligt får förutsättas äga rum på marknadsmässiga villkor och utifrån marknadsmässiga bedömningar. Utskottet vill i detta sammanhang erinra om SPK:s åliggande enligt instruktionen att bl. a. insamla och analysera uppgifter om priser och marginaler för förnödenheter och tjänster i olika förädlings- och distributionsled inom landet, att genom sammanställning av sådana uppgifter och av prisuppgifter från utlandet klarlägga prisutvecklingen samt att undersöka prisbildningen inom ett visst område av näringslivet om prisutveckling, konkurrensförhållanden eller andra omständigheter ger anledning till det.

Utskottet konstaterade vidare att från konsumentsynpunkt flera aspekter kunde läggas på den fråga som aktualiserades i motionen. Ändrade prissättningsmetoder kunde komma att gynna vissa konsumentgrupper men missgynna andra. Under förutsättning av oförändrade marginaler totalt skulle t. ex. en minskning av påläggsprocenten för varor i högre prisklasser leda till att det behövdes större påslag för de billigare produkterna. Detta riskerade att stå i strid med intresset av att lågprisalternativ kan erbjudas konsumenterna.

Slutligen noterade utskottet att SPK:s undersökningar av den textila beklädnadshandeln inte hade påvisat någon diskriminering av svenska produkter till förmån för importerade varor vid påläggskalkyleringen. För svenska och importerade varor i samma prisklass tillämpades i stort samma procentuella pålägg.

Ett liknande motionskrav behandlades även förra året av utskottet (NU 1985/86:3). Det gav inte anledning till något ändrat ställningstagande från utskottets sida. Yrkandet i motionen gick också ut på att SPK genom överläggningar med företagen skulle påverka prisutvecklingen i dess helhet. Även detta avstyrktes av utskottet, som bl. a. erinrade om ett uttalande av finansminister Kjell-Olof Feldt i 1983 års finansplan. Inför fastställandet av nya riktlinjer för SPK:s prisövervakning anförde han att det borde vara en utgångspunkt för dessa riktlinjer att företagen själva skulle avgöra vilka priser som skulle tillämpas. Ingripanden från det allmännas sida i syfte att påverka prissättningen i enskilda fall borde enligt finansministern ske sparsamt. Utskottet framhöll emellertid betydelsen av SPK:s allmänna utredningsverksamhet avseende pris- och konkurrensförhållanden. Genom sin prisövervakning och information i anslutning till denna – t. ex. genom lokala prisnivåundersökningar – bidrar SPK till att hålla priserna tillbaka. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets förslag.

Med hänvisning till att prisutvecklingen spelar en avgörande roll för stabiliseringspolitiken och att kunskaperna om prisbildningsprocessen är begränsade uppdrog finansdepartementet i september 1985 åt SPK att för långtidsutredningen 1987 genomföra en undersökning av företagens prissättningsbeteende. Undersökningen skall avse viktigare branscher och omfatta producent-, distributions- och handelsleden.

Med utgångspunkt i känd teori och med hjälp av SPK:s praktiska erfarenheter av prisbildningen skall modeller för prisbildningen tas fram. Utifrån dessa modeller skall skattningar av empiriska samband för långtidsutredningens modellsystem utarbetas. Kartläggningen skall inriktas främst mot prisutvecklingens beroende av marknadssituation, import- och exportförhållanden, kostnadssamband och produktionsförhållanden, speciellt kapacitetsutnyttjandet. Även frekvensen av prisändringar och kalkylmetoderna skall studeras. Hur förväntningar om den framtida pris- och kostnadsutvecklingen påverkar prissättarna vill finansdepartementet också ha belyst. Utredningen beräknas bli färdigställd i december 1986. Enligt uppgift från SPK kommer dock prissättningsmetoderna inom detaljhandeln inte att speciellt belysas i utredningen, utan denna är huvudsakligen inriktad på prisbildningen i producentledet.

SPK om priser och pålägg i textil- resp. skodetaljhandeln år 1985

SPK har i två rapporter (SPK:s utredningsserie 1986:5 och 1986:6) redovisat priser och pålägg inom textil beklädnadshandel resp. skodetaljhandel år 1985. Uppgifterna avser förhållandena för den reguljära försäljningen. Varor som har sålts till nedsatta priser – t. ex. vid realisationer – har sålunda inte medtagits i undersökningarna.

Detaljhandelns pålägg på kläder uppgick enligt SPK:s rapport till i genomsnitt 95 % år 1985. För resp. plaggtyp varierade procentpåläggen kraftigt eller från 50–60 % till 140–150 %. Påläggen varierade såväl mellan olika företag som mellan olika modellvarianter av samma plaggtyp inom ett företag. Procentpåläggen var genomsnittligt sett ungefär lika höga för svenska och importerade kläder. Omräknat med hänsyn till plaggsammansättning, prisklasser m. m. i den inhemska tillverkningen var det genomsnittliga pålägget för importerade kläder ca 5 procentenheter högre än för svensktillverkade plagg.

För skor uppgick detaljhandelns pålägg till i genomsnitt 93 % år 1985. Av SPK:s undersökning framgår att det förelåg en betydande variation i procentpålägg inom varje inköpsprisklass. I undersökningen har sambandet mellan å ena sidan procentpålägg och å andra sidan skomodell, material, kundkategori, företagstyp, tillverkningsland, säsong och inköpspris studerats med hjälp av regressionsanalys. I en sådan analys försöker man förklara sambandet mellan en beroende variabel – i detta fall procentpålägget – och ett antal oberoende variabler med hjälp av en matematisk modell. I analysen kunde dock endast en mindre del av variationen i procentpålägg förklaras.

Enligt SPK är spridningen av påläggen till stor del betingad av orsaker som inte är mätbara och därmed inte möjliga att behandla med denna analysteknik.

Utskottet

I motion 1985/86:N249 (s) föreslås att riksdagen skall uttala sig för en översyn av prissättningssystemet. Förslaget tar sikte på att en enligt motionärerna mera rättvisande prissättning inom detaljhandeln skall åstadkommas. När priserna fastställs med ledning av procentuella påslag på inköpspriserna missgynnas varor av högre kvalitet, anför motionärerna.

Som inledningsvis (s. 1) har nämnts har detaljhandelns prissättningsmetoder varit föremål för uppmärksamhet i riksdagen vid flera tillfällen. De två senaste åren har motionsyrkanden i denna fråga gått ut på att statens pris- och kartellnämnd (SPK) skulle få i uppdrag att genom överläggningar påverka prissättningen inom detaljhandelsledet. Detta önskemål har avvisats med motivering att den tilltänkta ordningen skulle innebära ett alltför långtgående ingrepp i prisbildningen (NU 1984/85:6, NU 1985/86:3). Utskottet har också anfört att ändrade prissättningsmetoder kan komma att gynna vissa konsumentgrupper men missgynna andra. Vid förra årets behandling av ämnet erinrade utskottet också om att finansminister Kjell-Olof Feldt i 1983 års finansplan hade uttalat att nya riktlinjer för SPK:s prisövervakning borde ha som en utgångspunkt att företagen själva skall avgöra vilka priser som skall tillämpas.

Utskottet finner inte skäl att med anledning av årets motion i ärendet ompröva det tidigare ställningstagandet. Så långt möjligt bör prisbildningen ske på marknadsmässiga villkor och utifrån marknadsmässiga bedömningar. För att en sådan prissättning skall vara rationell från samhällsekonomisk synpunkt måste dock konkurrensen på marknaden vara effektiv. Utskottet vill därför i det sammanhanget framhålla betydelsen av den konkurrensvårdande verksamhet som bedrivs av näringsfrihetsombudsmannen och statens pris- och kartellnämnd.

Avslutningsvis önskar utskottet fästa uppmärksamhet på den betydande spridning av procentpåläggen som förekommer i detaljhandeln. SPK:s undersökning av skodetaljhandeln år 1985 (se s. 3) visar att de procentuella påläggen varierade kraftigt inom varje inköpsprisklass. SPK har i sin undersökning kunnat förklara endast en mindre del av denna variation med de i analysen medtagna variablerna. Detta är, menar utskottet, ett belägg för att prisbildningen inom detaljhandeln styrs också av andra faktorer än den som motionärerna har uppmärksammat.

Med hänvisning till det nu sagda avstyrks motionen.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motion 1985/86:N249.

Stockholm den 14 oktober 1986

På näringsutskottets vägnar

Nils Erik Wååg

Närvarande: Nils Erik Wååg (s), Lennart Pettersson (s), Erik Hovhammar (m), Rune Jonsson (s), Ivar Franzén (c), Birgitta Johansson (s), Åke Wictorsson (s), Hadar Cars (fp), Per Westerberg (m), Per-Ola Eriksson (c), Jörn Svensson (vpk), Reynoldh Furustrand (s), Gudrun Norberg (fp), Lars Ahlström (m) och Mats Lindberg (s).

Särskilt yttrande

Jörn Svensson (vpk) anför:

I och med de stora affärskedjornas stärkta grepp över marknaden har prismanipulationer inom handeln fått ökad utbredning. Det finns därför skäl att fortsättningsvis ägna skärpt uppmärksamhet åt prissättningen inom detaljhandeln. Att hävda att prissättningen är "marknadens" ensak är att utlämna konsumenterna och att hänge sig åt illusioner beträffande den nutida marknadens och prisbildningens struktur och mekanismer.